

РИТМІЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЗВУКОВИХ ТЕКСТІВ ОРИГІНАЛУ ТА ПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

RHYTHMIC ORGANIZATION OF SOUND TEXTS ORIGINAL AND TRANSLATION (ON THE MATERIAL OF UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES)

Ренська І.І.,

*orcid.org/0000-0002-3708-440X**старший викладач кафедри англійської філології**Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Фахівці постійно підкреслюють, що всі елементи поетичної мови, які передаються у письмовій формі, повністю виявляються тільки при вимові, що ритмічність вірша не статична, а динамічна. Проблеми побудови і сприйняття віршованого мовлення успішно вирішуються при об'єднанні здобутків літературознавців, мовознавців та залучення комп'ютерних технологій. У нашому експерименті досліджувався вірш Лесі Українки «Contra spem spero» та його переклад англійською мовою, який створила Віра Річ. Були проаналізовані аудіотексти 5 англійських та 5 українських дикторів – носіїв відповідної мови. Записи були зроблені за допомогою платформи Zoom за програмою експерименту: друковані тексти вірша були відправлені англійським та українським дикторам відповідно; з дикторами було проведено аналіз тексту, репетиції, виправлення помилок; записано декламування вірша англійською та українською мовами; проведено акустичне, візуальне та параметричне дослідження аудіотекстів на комп'ютерному комплексі. Акустичний, візуальний та параметричний аналіз показує, що звукові тексти представляють собою безперервно-дискретний континуум, в якому звукові фрагменти відокремлюються один від одного паузами. Установлено, що як український, так і англійський аудіотексти розпадаються на 34 акустичні фрагменти, які можна розділити на 3 моделі: збіг, роз'єднання та об'єднання. Рівномірне повторення віршів, яке спирається на певну внутрішню співмірність, слугує ритмічною основою віршованого мовлення. Повернення через рівні проміжки часу співзвучних закінчень у віршах робить це повторення основних ритмічних одиниць найбільш відчутним. Як ритмічний елемент рима підкреслює членування поетичного твору на вірші. Перекладацька майстерність полягає в тому, що в тих самих рядках, що й в оригіналі – звучать такі самі моделі акустичних фрагментів. Оригінал і переклад створено перехресним чергуванням жіночої (непарні рядки) та чоловічої (парні рядки) рим. Перекладачкою було дотримано принципів еквілінеарності – дотримано порядок строф та рядків оригіналу та еквіритмічності – збережено ритмічну структуру оригіналу, враховуючи нормативи англійської мови.

Ключові слова: поетичний переклад, інструментальне дослідження, вірш, рима, ритм, еквілінеарність, еквіритмічність.

Experts constantly emphasize that all the elements of poetic language, which are transmitted in writing, are fully revealed only by saying that the rhythm of the poem is not static but dynamic. Problems of construction and perception of poetic speech are successfully solved by combining the achievements of literary critics, linguists and the involvement of computer technology. In our experiment we studied Lesya Ukrainka's poem "Contra spem spero" and its translation into English, created by Vera Rich. The audio texts of 5 English and 5 Ukrainian native speakers were analyzed. The recordings were made using the Zoom platform according to the program of the experiment: printed texts of the poem in the appropriate language were sent to English and Ukrainian speakers; text analysis, rehearsals, corrected mistakes were conducted with the speakers; the recitation of the poem in English and Ukrainian is recorded; acoustic, visual and parametric study of audiotexts on a computer system. Acoustic, visual and parametric analysis show that sound texts are a continuous-discrete continuum in which sound fragments are separated from each other by pauses. It has been established that both Ukrainian and English audio texts are divided into 34 acoustic fragments, which can be divided into 3 sound models: matching, separating and unifying. Uniform repetition of verses, which is based on a certain internal proportionality, serves as a rhythmic basis for poetic speech. The return at regular intervals of consonant endings in the poems makes this repetition of the basic rhythmic units most noticeable. As a rhythmic element of rhyme emphasizes the articulation of the poetic work in verse. The translation skill is that in the same lines as in the original sound the same models of acoustic fragments. The original and the translation were created by cross-alternation of feminine (odd lines) and masculine (even lines) rhymes. The translator followed the principles of equilinearity – the order of stanzas and lines of the original and equirhythmia – followed the rhythmic structure of the original, taking into account the norms of the English language.

Key words: poetical translation, instrumental research, verse, rhyme, rhythm, equilinearity, equirhythmic.

Постановка проблеми. Відома віршознавиця Г. Сидоренко сподівалась, що комп'ютерні технології допоможуть «побачити нині приховані від ока дослідника закономірні зв'язки між кількісними співвідношеннями елементарних ритмічних одиниць і естетичною стороною ритму. Тоді й проблема зв'язку ритму із змістом твору

буде вирішуватися не в залежності від розвиненості інтуїції дослідника, а на основі даних нової науки – точного літературознавства» [4, с. 127].

Фахівці постійно підкреслюють, що всі елементи поетичної мови, які передаються у письмовій формі, повністю виявляються тільки при вимові, що ритмічність вірша не статична,

а динамічна [2]. Проблеми побудови і сприйняття віршованого мовлення успішно вирішуються при об'єднанні здобутків літературознавців, мовознавців та залучення комп'ютерних технологій.

«Поетичний переклад повинен справляти на свого читача таке враження, яке оригінал справляє на «свого», переклад, що зберігає тонкощі змісту іншомовного тексту, його образну систему, зроблений з урахуванням семантичних і виразних особливостей і можливостей як мови-джерела, так і мови-об'єкта» [3, с. 246-247].

Аналіз останніх публікацій. Вчені аналізували творчість Лесі Українки як продовжувачки мовних традицій Тараса Шевченка (М. Бойко, А. Музичка, Л. Підгайний), етапи її творчого життя (О. Ставицький), подорожі до Криму, Одеси, Волині (О. Бабишкін, Г. Зленко, А. Омельковець), публіцистичну та перекладацьку діяльність (І. Гордон, І. Журавська), акустичний аспект поезії (Д. Теряєв).

Дослідники української поезії Б. Бунчук, І. Качуровський, В. Ковалевський, В. Корнійчук, Н. Костенко, Г. Семенюк, Г. Сидоренко, Н. Чамата та ін., розглядаючи проблеми специфічної національної форми версифікацій, зазначають, що дослідження різних аспектів поетичного мовлення, особливо у порівняльному аспекті, залишається актуальними.

Постановка завдання. З'ясувати за допомогою інструментального дослідження особливості ритмічної організації вірша Лесі Українки «*Contra spem spero*» (1890) та його перекладу англійською мовою.

Виклад основного матеріалу. «Леся Українка – найтонший лірик. Але її ліризм особливої якості – невіддільний від її страждання, просякнутий постійним усвідомленням неможливості для неї звичайного людського існування і звичайного щастя. Поетеса, яка тонко розуміє і відчуває духовний світ людини, створила надзвичайні ліричні шедеври, у яких поєднуються твердість волі, ніжність і філософське осмислення буття» [5, с. 387].

Вірш обрано не випадково – він входить до шкільної програми (наприклад, [9, с. 322]), декламційного репертуару українських виконавців. До 150-річчя з дня народження Лесі Українки відомі українські актори прочитали цей вірш (рис. 1).

Рис. 1.

«Одним з найкращих зразків ранньої лірики поетеси є вірш «*Contra spem spero*» («Без надії сподіваюсь», із збірки «На крилах пісень»). З одного боку, мотиви стоїчної боротьби з долею не були новаторськими в тогочасній українській літературі, але, зважаючи на реалії життя Лесі Українки (необхідність цілодобової боротьби з хворобою, з нестерпним фізичним болем), дана поезія набуває особливого звучання» [8, с. 142].

У нашому експерименті досліджувався вірш Лесі Українки та його переклад англійською мовою, який створила Віра Річ. Були проаналізовані аудіотексти 5 англійських та 5 українських дикторів – носіїв відповідної мови. Записи були зроблені за допомогою платформи Zoom за програмою експерименту: 1) друковані тексти вірша були відправлені українським та англійським дикторам відповідно; 2) з дикторами було проведено аналіз тексту, репетиції, виправлені помилки; 3) записано декламування вірша англійською та українською мовами; 4) проведено акустичне, візуальне та параметричне дослідження аудіотекстів, що базується на розвідках Д. Теряєва [6, с. 33-38].

Загальний середній час звучання аудіотекстів становить: український – 95.000 мс (1 хв. 35 сек), англійський – 130.000 мс (2 хв. 10 сек), тобто час декламування вірша англійською мовою на 35 секунд довше українського. Акустичні, візуальні та параметричні дані показують, що звукові тексти представляють собою безперервно-дискретний континуум, в якому звукові фрагменти відокремлюються один від одного паузами. «Пауза – коротка перерва у мовленні, відмежовує одну фразу від іншої. Особливого значення надається паузі у віршуванні, де поряд із смисловим, логіко-інтонаційними вживається ще й ритмічна, яку називають константною та цезурною.» [1, с. 541].

На динамічних комп'ютерних осцилограмах (рис. 2) представлено акустичні коливання оригіналу та перекладу.

Рис. 2.

Вірш – «елемент ритмічного мовлення у літературному творі, основна одиниця віршованого ритму (виділено автором – І.Р.)» [1, с. 130]. В оригіналі та перекладі налічується 28 віршів. Встановлено, що як український так і англій-

ський аудіотексти розпадаються на 34 акустичні фрагмента, які можна розділити на 3 моделі: збіг, роз'єднання та об'єднання.

До першої групи (59 % акустичних фрагментів), входять звукові континууми, які співвідносяться з віршованими рядками. На динамічній комп'ютерній осцилограмі (рис. 3) представлено акустичні коливання рядків текстів: українського «*Ні, я хочу крізь сльози сміятись*» та англійського «*No, I want to smile through tears and weeping*».

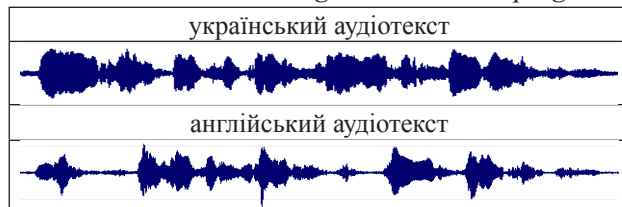

Рис. 3.

Аналіз динамічних комп'ютерних осцилограм та параметричні дані показують, що віршові рядки являють собою безперервний акустичний континуум, який триває 3660 мс – *Ні, я хочу крізь сльози сміятись*, 5625 мс – *No, I want to smile through tears and weeping*, після яких фіксується пауза тривалістю 740 мс (оригінал), 850 мс (переклад), що відокремлює цей акустичний континуум від наступного. Інші рядки цієї моделі побудовано за таким самим принципом: *То ж менера весна золота!* – 3230 мс. *For now springtime comes, a gleam with gold!* – 5250 мс. *Буду лити на них сльози гіркі.* – 2910 мс. *I'll pour bitter tears on them as due.* – 4370 мс. *Ясню владарку темних ночей.* – 3255 мс. *She that reigns bright mistress of dark skies.* – 5955 мс.

До другої групи (35 % акустичних фрагментів) входять звукові континууми, які розділяють один віршовий рядок на дві частини. На динамічній комп'ютерній осцилограмі (рис. 4) представлено акустичні коливання рядків: українського «*Жити хочу! Геть думи сумні!*» та англійського «*I shall live! You thoughts of grief, away!*».

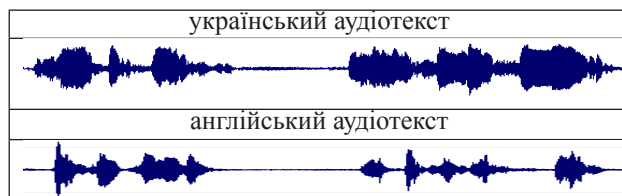

Рис. 4.

Аналіз динамічних комп'ютерних осцилограм та параметричні дані показують, що віршові рядки розділяються паузою на два акустичні фрагменти. Оригінал: *Жити хочу!* – 1700 мс, пауза – 580 мс, *Геть думи сумні!* – 1900 мс. Переклад: *I shall live!* – 1615 мс,

пауза – 680 мс, *You thoughts of grief, away!* – 2220 мс. Інші акустичні континууми цієї моделі побудовано за таким самим принципом – паузи поділяють віршовий рядок на дві частини і тривають: *Так! // я буду крізь сльози сміятись* – 745 мс; *Буду жити! // Геть думи сумні!* – 740 мс; *I want to live! // You thoughts of grief, away!* – 850 мс; *Yes, // I'll smile, indeed, through tears and weeping* – 720 мс.

До третьої групи (6 % акустичних фрагментів) входять звукові континууми, які об'єднують два віршові рядки в одне ціле. На динамічній комп'ютерній осцилограмі (рис. 5) представлено акустичні коливання рядків: українського «*Може, квіти зійдуть – і настане* // *Ще й для мене весела весна*» та англійського «*And those burning tears shall melt, dissolving // All that mighty crust of ice away*».

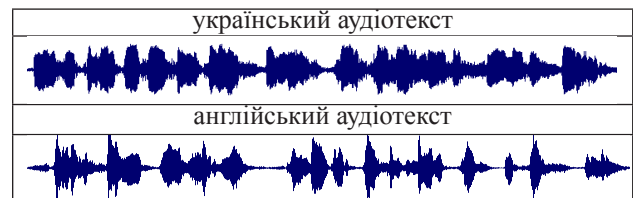

Рис. 5.

Аналіз динамічних комп'ютерних осцилограм та параметричні дані показують, що у звукові континууми об'єднуються два віршові рядки. Оригінал: «*Може, квіти зійдуть – і настане* // *Ще й для мене весела весна*» – 5130 мс. Переклад: «*And those burning tears shall melt, dissolving // All that mighty crust of ice away*» – 7140 мс. Інші рядки цієї моделі побудовано за таким самим принципом: *Чи то так у жалю, в голосінні* // *Проминуть молодії літа?* – 6410 мс. *Shall thus in grief and wailing for ill-fortune // All the tale of my young years be told?* – 8620 мс. *І від сліз тих гарячих розтане* // *Та кора льодовая, міцна,* – 6335 мс. *And those burning tears shall melt, dissolving // All that mighty crust of ice away.* – 7830 мс.

Перекладацька майстерність та талант полягають у тому, що в звучанні рядків, як в оригіналі, так і в перекладі, фіксуються моделі збігу, роз'єднання та об'єднання.

Рима – «суголосся закінчень у суміжних близько розташованих словах, які можуть бути на місці клаузул або перебувати в середині віршового рядка. Рима як **звукове** (виділено автором – І.Р.), а не графічне явище, охоплює ритмічний акцент і наступні за ним звуки... тісно пов'язується з ритмомелодикою, лексикою, синтаксисом, строфікою віршового мовлення» [1, с. 592-593].

На динамічній комп'ютерній осцилограмі (рис. 6) представлено акустичні коливання жіночої та чоловічої рими в оригіналі та перекладі.

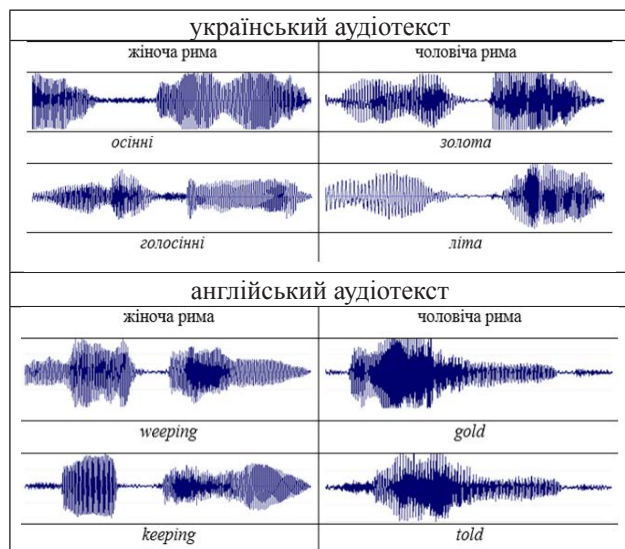
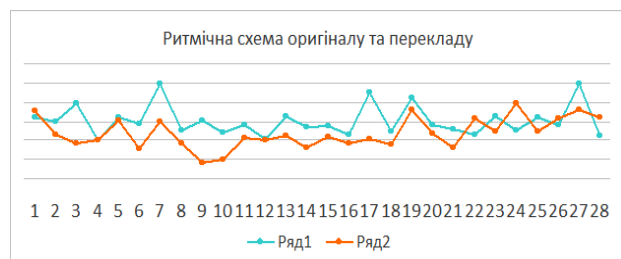

Рис. 6.

Оригінал і переклад створено перехресним чергуванням жіночої (непарні рядки) та чоловічої (парні рядки) рим за схемою **абаб**. Встановлено середні показники тривалості рим: жіноча рима звучить в оригіналі – 714,3 мс, у перекладі – 559,6 мс; чоловіча рима звучить в оригіналі – 495,7 мс, у перекладі – 388,2 мс.

На діаграмі (рис. 7) подано ритмічну схему римування оригіналу та перекладу.

Ряд 1 – український текст; Ряд 2 – англійський текст.

Цифрами позначено вірші оригіналу та перекладу

Рис. 7.

У таблиці 1 представлено параметри тривалості (у мілісекундах) слів, що римуються в українському та англійському аудіотекстах.

Встановлено: хоча у мовленні дикторів – носіїв однієї мови може фіксуватися варіативність у трива-

лості слів, що римуються, але зберігається загальна тенденція – час звучання жіночої рими протягом усього вірша перевищує час звучання чоловічої.

Рівномірне повторення віршів, яке спирається на певну внутрішню співмірність, слугує ритмічною основою віршованого мовлення. Повернення через рівні проміжки часу співзвучних закінчень у віршах робить це повторення основних ритмічних одиниць найбільш відчутним. Як ритмічний елемент рима підкреслює членування поетичного твору на вірші.

Висновки.

У результаті експериментально-фонетичного дослідження українського та англійського аудіотекстів вірша Лесі Українки «Contra spem spero» встановлено:

1. В оригіналі і в перекладі відбувається послідовне чергування більшої / меншої тривалості віршових рядків – основних одиниць ритму поетичного тексту.

2. В оригіналі і в перекладі фіксується рівномірне повторення співзвуччя закінчень віршів – рими, яка спирається на певну внутрішню співмірність, і служить ритмічною основою віршованого мовлення.

3. У перекладі застосовано принципи еквілінеарності – дотримано порядок строф та рядків оригіналу та еквіритмічності – збережено ритмічну структуру оригіналу, враховуючи нормативи англійської мови.

4. Комп'ютерні технології дозволяють аналізувати звучання поезії в динаміці, визначати параметри мовлення в русі і часі. Сучасні цифрові технології відкривають величезні можливості вивчення поетичного мовлення в звучанні.

Поетичний переклад – один з найскладніших видів перекладу – передача з однієї мови на іншу і, що більш важливо, з однієї культури в іншу поетичного твору, що сприймається як поетичний твір. Це і форма поетичної творчості, і особливий вид соціальної комунікації – від народу до народу, від серця до серця. Тому велика місія перекладача полягає в тому, щоб чути биття серця

Таблиця 1

український текст							англійський текст						
1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7
635	595	785	405	635	570	990	705	460	370	400	605	315	590
8	9	10	11	12	13	14	8	9	10	11	12	13	14
505	610	480	560	415	655	540	375	165	205	425	405	450	330
15	16	17	18	19	20	21	15	16	17	18	19	20	21
550	455	895	490	845	565	515	435	375	410	355	715	475	330
22	23	24	25	26	27	28	22	23	24	25	26	27	28
455	650	500	635	565	990	450	625	490	780	495	630	720	635

поета, яке віддається в його віршах, зуміти перенести це биття в вірші мовою свого народу і тим

самим здійснити нездійсненне: перекласти поезію з мови одного народу на мову іншого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Літературознавчий словник-довідник. Київ : Академія, 1997. 752 с.
2. Мойсієнко А.К. Слово в аперцепційній системі поетичного тексту. Київ : Правда Ярославичів, 2006. 200 с.
3. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь. Москва : Флинта: Наука, 2003. 320 с.
4. Сидоренко Г.К. Українське віршування від найдавніших часів до Шевченка. Київ : Київський університет, 1972. 140 с.
5. Сто найвідоміших українців. Київ : Компанія ОСМА, 2015. 680 с.
6. Теряєв Д.О. Система мовленнєвого ритму (експериментально-фонетичне дослідження). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2007. Вип. 18. С. 33-38.
7. Українка Леся. Лісова пісня. Харків : Фоліо, 2017. 636 с.
8. Усі українські поети. Харків : Торсінг плюс, 2008. 448 с.
9. Черсунова Н.І. Українська література. Хрестоматія. 10 кл. Рівень стандарту. Київ : Освіта, 2019. 384 с.
10. Rich Vera Lesya Ukrainka Contra spem spero URL https://allpoetry.com/poem/5800603-Lesya_Ukrainka_translation_Contra_spem_spero-by-Vera_Rich